

УДК: 821.161.2 – 31.09

Людмила Ромас

ЮРІЙ МУШКЕТИК: ПИСЬМЕННИК І ПУБЛІЦИСТ

У статті йде мова про українського письменника Юрія Мушкетика, про розмаїття тематики його літературних творів та проблематику публіцистичних виступів, у яких письменник розглядає питання існування українського народу, мовне питання та актуальні проблеми сучасної культури.

Ключові слова: філософська думка, національна самосвідомість, парадоксальність, буття української нації.

В статье идет речь об украинском писателе Юрии Мушкетике, о разнообразии тематики его литературных произведений и проблематике публицистических выступлений, в которых писатель рассматривает вопросы существования украинского народа, языковой вопрос и актуальные проблемы современной культуры.

Ключевые слова: философская мысль, национальное самосознание, парадоксальность, бытие украинской нации.

The article is devoted to the writing heritage of Yuri Mushketyk. It deals with the great variety of topics in his novels, essays and publicistic speeches, in which the writer touches upon such philosophical questions as the existence of Ukraine people, the language question and burning problems of contemporary culture.

Key words: philosophical thought, self-consciousness, paradoxicality, the existence of Ukrainian nation.

Письменницький шлях Ю.Мушкетика розпочався в період тимчасового «потепління» радянського режиму. Завдяки руху шістдесятників стало можливим утвердження самостійності людини, відродження її як особистості, відродження культури та національної гідності, а в літературі – звернення до народної долі в її філософських, морально-естетичних вимірах. Багато хто з українських письменників, зокрема і Юрій Мушкетик, не належав до ядра шістдесятників, але був шістдесятником за своєю суттю. Про позитивне сприйняття письменником цього шістдесятництва як явища суспільно-політичного та морально-етичного оновлення суспільного життя народу свідчить хоча б той факт, що він, будучи головним редактором журналу «Дніпро», друкував твори дисидентів, які вже сиділи за ґратами. У руслі ідейно-естетичних, жанрово-стильових пошуків шістдесятників відбувалися й пошуки Ю.Мушкетиком письма, зверненого безпосередньо до народу й особистості, їх місця в історичному процесі.

Починаючи з 50-х років ХХ ст., вчені активно вивчали рух історичної прози в сучасній українській літературі: з'являлися монографічні праці та рецензійні статті К. Волинського, В.Дончика, О.Пулинця, М.Слабошпицького, Ю.Смолича, Л.Федоровської та багатьох інших, де здійснюється спроба визначити закономірності й тенденції розвитку українського історичного роману та повісті на змістовому й структурному рівнях. Це природно, бо саме тоді починалася нова епоха в житті суспільства й літератури, пов'язана зі смертю Сталіна й засудженням культу особи.

Але торжество як самих митців, так і критиків було короточасним, якщо не сказати завчасним. Незважаючи на зміни, що відбулися в суспільному житті, на те, що в 60-х роках, у період тимчасового «потепління» тоталітарного режиму, сформувалася молода творча генерація «шістдесятників», література і письменник розглядалися лише з погляду ідеології, а вона, як відомо, у радянському суспільстві була одна, і тому на справедливую критичну оцінку творів на історичну тематику годі було й сподіватися.

До 1989 року (а це більше сорока років творчої діяльності) Ю.Мушкетиком було зроблено дуже багато: численні оповідання, літературознавчі нариси, фантастично-пригодницька книга для дітей «З'їж серце лева», книги повістей, романи, робота в журналі «Дніпро», першим секретарем Київської письменницької організації, а з 1986 року – керівником Спілки письменників України. Письменник сприяв налагодженню діяльності Товариства української мови ім.Т.Шевченка та Руху. Часто сам виступав з патріотичними статтями, де йшлося про детальніше вивчення своєї власної історії, проблеми збереження історичної пам'яті, виховання патріотизму серед підростаючого покоління та роль у цьому процесі митця.

Ю.Мушкетика як людину і письменника хвилюють вічні питання: «Куди йдемо, чого можемо сподіватися від Долі, чи, може, від фатуму, а чого від самих себе? Що маємо, мусимо робити? Які сили нас наснажують, а які стоять на путі, отже, які зусилля і в який бік мусимо спрямовувати... Всім, хто живе на нашій землі, за всієї різниці політичних поглядів, уподобань, національної приналежності, віросповідань (чи без них). Нам – це всім членам колишнього «монолітного суспільства», таким різним, таким неоднаковим. Корабель, а точніше, галера, до якої були прикуті, розвалилася, ми всі опинилися на острові – колишні гребці, наглядачі, які знищили або поховали батоги, офіцери, просто пасажери. Жити

треба всім разом. І передумати життя, всю історію, все те, чого не знайти в жодному підручнику: такого досвіду історія не знала. І будувати новий корабель, либонь, чимось схожий на козацьку «чайку», і не схожий – часи не ті й швидкості інші» [5, с. 3]. Прагнення знайти відповіді на них зумовлює звернення письменника до сучасної тематики. І цьому активно сприяла його тривала редакційно-журналістська робота. Л.Федоровська, розглядаючи питання художнього осмислення ролі особистості в розвитку історії, вважає, що ця проблема взагалі є наскрізною в творчості Ю.Мушкетика.

У сучасному літературознавстві окреслилася досить чітка тенденція до переоцінки творів на історичну тематику, які у свій час були зацьковані заідеологізованою радянською критикою. Останнім часом з'являються публікації, у яких з інших позицій розглядаються і твори Юрія Мушкетика, та й сам автор по-іншому осмислює історичний матеріал у своїх нових романах. У 50-70-х роках тема Запорозької Січі була важливою, але майже «закритою», і звернутися до неї тоді вважалося неабиякою мужністю, а вже відродження національної історії, культури зумовлює написання таких романів, як «Яса», «На брата брата», «Гетьманський скарб», «Погоня», «Прийдімо, вклонімося», бо творчість письменника завжди відповідає тому суспільно-моральному клімату, у якому він живе. Письменник захоплений історичною темою, але його глибоко хвилює й животрепетна сучасність. «Ця органічна двоєдиність виявляється не тільки в біографії митця, а й у його романах, повістях та оповіданнях» [9, с. 9]. Ю.Мушкетик у нашій печальній мінувшині відчуває таку позитивну енергію Духа, віднаходить у ній такий єдино надійний материк, передає звідти нам таку незвичайну силу і заряд, що робить нас, своїх сучасників, історичними людьми [9].

У 1999 році Ю.Мушкетик відсвяткував своє 70-річчя. У зв'язку з ювілеєм він був нагороджений відзнакою Президента України «Орден князя Ярослава Мудрого». З вагогим творчим доробком прийшов майстер слова до цієї дати – майже тридцять книг. Коли виходила чергова книга, то прозаїку здавалося, що саме до неї він ішов усе життя, але через деякий час з'являлась інша, більш досконала, а народження кожної з них – це результат глибоких письменницьких роздумів над трагічною історією України. «Історія кожного народу крута і терпка, – розмірковує Ю. Мушкетик, – одначе наша – гіркіша за полин. Може, через те на сторінках наших історичних романів та повістей не гуляють веселі мушкетери й рідко віддають в офіру свої життя прекрасним обраницям безпечні лицарі, подібні до Айвенго. Вони офірують його товариству, Батьківщині... Ми важко добуваємося до свого коріння, ми ще й сьогодні не заглянули в душу нашого предка, не розгляділи його істинного обличчя в тумані історії. Наша історична свідомість деформована, пам'ять – приспана, приснула, а в більшості населення спить летаргічним сном. Коли, хто і як її розбудить? І чи розбудить?» [4, с. 64].

Одним з тих авторів, хто пробуджує в нас національне й просто людське, був і залишається саме Юрій Мушкетик. В.Дончик акцентував увагу на його визначальних рисах людської й письменницької індивідуальності: «Сміливі, завжди націлені на гостру проблематику статті, виступи в пресі (до речі, публіцистичне слово Ю.Мушкетика – надзвичайне, влучне, пристрасне)....Авторитет старшого досвідченого, відданого українській національній ідеї письменника чимало прислужився тому, щоб утримувати літературну громаду від розвареності й зневіри і був прикладом стоїчної, не догоджувальної і не запобігливої перед владою, а гідної й принципової поведінки майстра слова, а до антиукраїнських проявів як влади, так і її обслугової рати – і мужніх громадянських дій та кроків. Його вихід із оргкомітету з відзначення 350-річчя Переяславської ради – саме такий крок письменника, який стільки зробив для відновлення справжньої історії України, громадянина незалежної держави, сина свого народу» [1, с. 61-62]. У рік відзначення письменником ювілею з'являється низка літературно-критичних праць, у яких досліджується осмислення проблеми історичної пам'яті, єдність художньої та історичної правди у творах Ю.Мушкетика. Як перший, так і останній романи автора насичені пафосом самоаналізу й самоосмислення, його герої, як і він сам, дошукуються правди і це стає сенсом їхнього життя і частиною сьогоденного загальноукраїнського дискурсу. Рішенням журі в 2004 році Юрію Мушкетіку було присуджено премію імені Дмитра Яворницького за історичний роман «Погоня» та висвітлення козацької тематики в багатьох творах. Історичні знання допомагають авторові не бути істориком у вузькому значенні цього слова. Ю.Мушкетик стверджує, що автор прагне, щоб події у творі якомога точніше й повніше відповідали дійсності, зокрема й деталі побуту, обстановки, зброї і таке інше. Одначе автор не може й перевантажувати твір зайвою деталізацією, перетворювати його на побутопис. Інколи автор в основу сюжету кладе якийсь факт, ледве позначений в історичних хроніках. В.П'янов характеризує доробок Юрія Мушкетика як багатий і розмаїтий. Дослідник об'єктивно акцентує увагу на тому, що вся творчість письменника присвячена історії: «...і в тих романах і повістях, сюжет яких зітканий з давніх і прадавніх подій, а в центрі оповіді стоять реальні історичні постаті, і тоді, коли твори присвячені сьогоденню, адже по справедливості вони сприймаються як художній літопис доби. До того ж літопис правдивий, позбавлений як рожевого забарвлення, так і дьогтю. Творча манера відзначається тією особливістю, що, базуючись на багатому досвіді класичної реалістичної школи, активно, але тактовно, зі смаком збагачується сучасною лексикою, не претендуючи на претензійну вишуканість і уникаючи архаїчності. Природність, органічність, доцільність – ось міра художності творів Юрія Мушкетика. Майстерність його виявляється не у зовнішніх ефектах, а в багатстві лексики, щирості інтонації, в на-

родній образності, чутті міри, психологічно вмотивованому відтворенні людських почувань, імпульсів, роздумів, реакцій» [8, с. 414].

Як не раз зазначали літературознавці, тема України, її свободи й незалежності стала провідною темою всієї творчості Юрія Мушкетика [10]. На початку березня 2002 року в Києві було представлено унікальні реліквії з історії українського народу, про які (зокрема про прапор) він, як автор багатьох історичних романів, відповідаючи на питання журналістки, що значать ті реліквії для сучасників, сказав: «...він (прапор – *Л.Р.*) свідчив про кристалізацію державницької української ідеї, вона народилася, заявила про себе, визрівала тоді. Тієї самої ідеї, яку й сьогодні не бажають бачити чимало державців, заявляють, що вона не вдалася, не працює... Але тільки поставивши її на покуті, тільки закликавши до неї, неухильно впроваджувати її в життя, й можна збудувати власну державу. Це – перший і головний чинник. А другий, як сказав мені один селянин: «Я жду того, хто, ставши на чолі держави, скаже: «А тепер одягаймо куфайки та ставаймо до роботи – всі за однакову платню, від міністра до слюсаря». Оце два прапори, які можуть вивести на пряму дорогу» [6, с. 3].

Розмірковуючи над проблемою незалежності й державотворення в одному з виступів у «Літературній Україні», Ю.Мушкетик написав: «Чому ми не здобули незалежності й не маємо її, справжньої, й нині?... Побіжно називаю десятки причин, починаючи з географічного розташування – пронизаного зусібч чужинецькими стрілами українського поля, витолоченого кінями всіх орд, князівських міжусобиць, й закінчуючи запізним виходом на арену націотворення (з багатьох причин, зокрема через татарське нашествя)» [3, с. 1]. Даючи оцінку державницькій діяльності Богдана Хмельницького, Ю.Мушкетик зауважує, що це постать глибоко трагічна. Він підкреслює: «Основне питання – державності України – не вмістилося в Богдановій голові, й він не поклав його в основу своєї політики... Далі в хурделиці боротьби за гетьманську булаву, що перетворила Україну на Руїну, проблема української державності ледве зачіплювалася мрією в окремих головах – П.Дорошенка, І.Мазепи (засіла міцно), П.Полуботка, П.Орлика. Інші ж гетьмани – І.Брюховецький, І.Самойлович, П.Тетеря, І.Скоропадський – і не згадували про неї, вдовольняючись васальською булавою та власними добрими» [3, с. 1]. Простежуючи далі розвиток національної ідеї, Ю.Мушкетик виділяє окремі постаті письменників, учених, громадських діячів, котрі боролися за волю України: автор «Історії Русів», В.Антонович, Б.Грінченко, В.Капніст, О.Кониський, М.Костомаров, В.Леонтович, І.Стешенко, І.Франко, Т.Шевченко.

Про перші роки ХХІ століття Ю. Мушкетик писав, що це час, «... коли множаться антиукраїнські організації, союзи, партії, а українцям в Україні не забезпечено основних прав, безжально витісняється культура, яка обстоє національні традиції, нищиться, заганається в глибину українська мова, історична, національна свідомість українців не тільки не підноситься, а й втоптується в багно» [3, с. 2]. Єдина надія, на думку письменника, на «... поспільство, на те, що буде вироблено справжню суспільну силу, на встановлені тверді українські закони, на те, що ми проаналізуємо свій шлях і не повторюватимемо минулих помилок» [3, с. 2].

Як письменника, як патріота Ю.Мушкетика хвилює проблема правильного трактування історії, котра «... запеклася кривавим струпом на національному тілі... ми вивчали історію України, з якої була викинута Україна, й примірилися з тим» [2, с. 1]. Він називає українців нацією добрих, нещасних людей, котрій протягом останніх чотирьох століть довелося перетерпіти такі лиха: «1. За Петра І. заборона самоуправління на Україні, вбивство П.Полуботка і управління Україною Московською колегією, заборона торгувати з зарубіжжям, заборона українських церковних видань на Україні, знищення Запорозької Січі. 2. За Катерини ІІ остаточне знищення Січі, гетьманату, обернення українців у кріпаків, заборона у всіх учбових закладах розмовляти українською мовою. 3. Заслання Шевченка, розгром Кирило-Мефодіївського братства, Емські, Валувські укази та циркуляри на заборону української мови. 4. Окупація України 1918 року червоною Москвою, знищення незалежно від їх політичної орієнтації відомих українських політичних, культурних діячів: Петлюри, Грушевського, Єфремова, Скрипника, Кримського, Шумського, Косинки, Підмогильного, Плужника, Курбаса (допиши сам). Росія щодо України відігравала роль подібну тій, яку відіграли татари щодо Росії. 5. Голод двадцятих років, голодомори 1933 і 1946 рр., репресії тридцятих і післявоєнних років. 6. Післявоєнні депортації населення Західної України, гоніння на українську культуру (Сосюра, Рильський, Яновський, Смілянський, Світличний, Стус, Сверстюк, Марченко та ін.). 7. Захоплення влади купкою кровопивць-плутократів («олігархів»), їхнє непомірне збагачення, зубожіння народу, зокрема села, і підверстання під себе українського капіталу, нове упослідження української культури, мови. Прихід і діяння першого Президента. Прихід і діяння другого» [2, с. 7].

Мушкетик зізнається, що такими своїми статтями, як «Прощай, Україно!» та «Відчути себе українцем» хотів хоч трохи роз'ятрити прохололі душі та викликати гнів, щоб хоч у такий спосіб спробувати розбудити національну свідомість приспаних мас.

Про масове зубожіння переважної більшості населення і бандитське збагачення купки шахраїв говорив Ю.Мушкетик на ІІ з'їзді НСПУ. А поряд з цим письменник висловлював занепокоєння тим, що не

справдилися надії українців на національне відродження. Зокрема не розширився, а скоротився ареал вживання української мови.

Ю.Мушкетик упевнений, що «... національний поступ не малою мірою залежить від поступу соціального і економічного, а останні – від правильного державного курсу і строгого його дотримання. У свою чергу економічно-соціальний прогрес залежить від концепції національного розвитку, забезпечення його істинно національними кадрами» [7, с. 3]. На думку письменника, Україна стоїть на грізному перепутті, але «... вороття до грамотної Давньої години немає. Втримаймо мир – це і є першоосновою нашої національної ідеї, єднаймося, не допустімо втрати незалежності, творімо умови нормального життя, пам'ятаймо нашу гірку, але чисту Славу...» [7, с. 3]. Ці слова залишаються актуальними й на сьогоденному етапі розвитку суспільства, оскільки окремі політики постійно намагаються протиставити східну частину України західній, торкаючись то мовного питання (надання російській мові статусу регіональної) то деяких інших.

В. П'янов так визначає громадянську й письменницьку позицію митця: «Свою любов до України Юрій Мушкетик реалізує у слові. Та й що інше він може віддати на олтар Вітчизни, окрім всього себе зі своїми вболіваннями і тривогами, радощами і зажуrom, думами і пристрастями, – усього себе, втіленого у Слові. Він всім єством, усією сутністю своєю перейнявся Шевченковими заповідями, живе і працює тими заповідями» [8, с. 398]. Ю.Мушкетик, живучи в сьогоденні, бачить Україну очима своїх предків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дончик В. Вдумаймося, пошануймо... / В. Дончик // Дивослово. – 2004. – № 3. – С. 59-62.
2. Мушкетик Ю. Відчути себе українцем / Ю. Мушкетик // Літературна Україна. – 2004. – 5 серпня.
3. Мушкетик Ю. До кого молитися? / Ю. Мушкетик // Літературна Україна. – 2003. – 19 червня.
4. Мушкетик Ю. Історія – гіркіша за полин / Ю. Мушкетик // Фондація Омеляна і Тетяни Антоновичів. – К.–Вашингтон : АО «АВГУСТ», 1999. – С. 16–168.
5. Мушкетик Ю. Куди йдемо? / Ю. Мушкетик // Літературна Україна. – 1992. – 20 серпня.
6. Мушкетик Ю. Прапор у твердій руці / Ю. Мушкетик // Літературна Україна. – 2002. – 8 травня.
7. Мушкетик Ю. Шлях до істини / Ю. Мушкетик // Літературна Україна. – 1998. – 19 березня.
8. П'янов В. З високих вершин: Штрихи до портрета: [Юрій Мушкетик] // П'янов В. Визначні, відомі й «та інші...»: Спогади, есеї, нариси / В. П'янов. – К. : Український письменник, 2002. – С. 350–415.
9. Семенчук І. Юрій Мушкетик: Літературний портрет / І. Семенчук. – К. : Бібліотека українця, 1998. – 129 с.
10. Шевченко А. Заради свободи й незалежності рідного краю / А. Шевченко // Дивослово. – 2004. – № 3. – С.59.